

L'ús i la norma

Albert Jané i Riera

Membre de la Secció Filològica

En el transcurs d'aquesta lliçó inicial del Curs de formació avançada per a correctors de textos que m'ha encarregat el professor Josep M. Mestres, organitzador del curs, intentaré d'exposar unes quantes idees sobre la relació entre l'ús i la norma en el camp del llenguatge, és a dir, entre l'ús lingüístic i la norma lingüística, i, especialment, de fer algunes indicacions que puguin ésser útils en la pràctica del llenguatge, més concretament, en l'exercici del que solem anomenar «correcció d'estil», o, més pròpiament, «correcció d'originals». La designació de *correcció d'estil* potser no sempre és prou adequada, i a vegades s'ha de prendre com un eufemisme benigne, perquè el fet és que el corrector es troba encara ara amb textos dels quals li cal revisar no solament l'estil sinó totes les altres coses que poden ésser objecte de revisió, començant, naturalment, per l'ortografia. Sempre hi pot haver matisos, sempre hi pot haver limitacions en aquesta tasca encomanada al corrector, però sembla prou clar que encara que un corrector s'hagués de limitar, efectivament, a la correcció d'estil d'un text original, no s'estaria pas d'esmenar les faltes d'ortografia o de gramàtica que hi pogués trobar.

La figura del corrector ha estat tradicionalment objecte de crítiques i de blames. Especialment, com és fàcilment comprensible, per part dels autors corregits —dolguts, molt sovint, i amb raó o sense, per les nombroses intervencions que els seus originals han motivat. Aquest és un punt sobre el qual ens podríem estendre llargament, amb l'exposició d'un gran nombre de casos concrets, fins i tot d'un extens anecdotari. I, sobretot, amb consideracions sobre allò que hom ha anomenat «l'actitud correcta del corrector». Però el que ara ens importa d'assenyalar especialment és que el retret que més habitualment es fa als correctors és d'atenir-se massa rígidament, massa inflexiblement a la norma, és a dir, a les normes, a les prescripcions nor-

matives, contingudes en els dos evangelis del corrector: la gramàtica i el diccionari. Segons aquests punts de vista, per a aquests correctors tan inflexibles, totes les frases i totes les construccions d'un text que volgués presumir de correcte haurien de ser el reflex, o l'aplicació, d'una norma explícitament formulada en un tractat gramatical, així com, però d'una manera encara més absoluta, tots els mots d'aquest text suposat haurien de figurar necessàriament en l'articulat d'aquell diccionari al qual hom convé d'atribuir el caràcter de diccionari normatiu o acadèmic. El retret, evidentment, és injust. I, en tot cas, per poc que un hi reflexioni, s'ha d'adonar, tot seguit, que si bé no és impossible d'elaborar un text d'extensió més o menys notable tots els mots del qual hagin estat inventariats pel diccionari normatiu, no ho és pas, de possible, que totes les normes gramaticals aplicades, en aquell text, d'una manera conscient o inconscient, deliberadament o involuntàriament, perquè són solucions gramaticals inherents a l'ús de la llengua, siguin normes que hom pot trobar, explícitament formulades, en el corpus de la gramàtica normativa. Dit encara més clarament: no hi ha cap llibre de gramàtica, ni normativa ni descriptiva, que expliciti totes les normes gramaticals que es podrien formular a partir del seu mateix text, vull dir tots els fets de gramàtica necessàriament presents en el text del tractat. Per exemple, no crec pas que hi hagi cap tractat gramatical que resolgui tots els nombrosíssims casos de concordança, de gènere, especialment de nombre, i també de persona, que hom podria observar en el seu text (del tractat) i que l'autor, amb encert o sense, no ha deixat de resoldre.

En principi, la norma és basa en l'ús i no a l'inrevés. No sembla pas que, sobre aquest punt, hi hagi cap dubte. Només en una llengua artificial, com és ara l'esperanto, la norma és anterior a l'ús. La norma no és altra cosa que la codificació de l'ús, reduït, en la màxima mesura possible, a un esquema lògic, coherent, ben travat i fixat, articulat orgànicament. Però un cop s'ha realitzat aquesta operació, un cop l'ús s'ha vist reduït a un esquema, necessàriament d'una certa rigidesa, s'inicien unes tensions entre l'un i l'altra, entre l'ús i la norma, que no es resolen sempre de la mateixa manera. Per definició, la norma pretén ésser rígida, fixa, immòbil, durable, permanent, inalterable, fins i tot, a vegades, fossilitzada. I l'ús, al contrari, és per naturalesa canviant, dinàmic, innovador, mutable, receptiu, fins i tot voluble. Si, d'una banda, no s'admetés mai cap canvi en el cos d'un conjunt de normes gramaticals i lèxiques, i, de l'altra, no es frenessin, en una certa mesura, els canvis en l'ús real de la llengua, arribaria un moment en què el divorci seria, no diré pas total, però sí d'unes proporcions o magnituds considerables. El fet, però, és que aquestes tensions que s'originen entre la norma i l'ús no se solen resoldre d'una manera traumàtica, sinó segons uns fets i

d'una manera que n'hi ha molts que s'obstinen a ignorar. Segons algunes opinions força generalitzades, els preceptistes, els gramàtics, els lexicògrafs —en suma, l'Acadèmia, que ha de «fer el punt», com deia Carles Riba—, s'encastellen en el baluard de les disposicions normatives i ignoren —o en prescindeixen, potser dirien «olímpicament»— la realitat viva de la llengua, és a dir, l'ús. Talment com n'hi ha que afirmen rodonament que les disposicions dels preceptistes, dels tècnics del llenguatge que orienten i guien, de les autoritats acadèmiques, no aconsegueixen mai de frenar les tendències espontànies que allunyen l'ús real de la norma. De fet, són generalment els mateixos a sostenir aquestes afirmacions, no pas divergents, però sí paral·leles, i totes elles es basen més en els prejudicis, els tòpics i llocs comuns, que no pas en la reflexió i en l'observació atenta i ponderada dels fenòmens del llenguatge.

I l'observació atenta dels fets no els dona pas la raó. L'observació atenta dels fets ens demostra, d'una banda, que no sempre la prescripció normativa és veu incapaç de corregir una tendència que s'ha manifestat amb força en el llenguatge parlat, en la llengua col·loquial, és a dir, en l'ús; i, de l'altra, que, en molts casos, l'autoritat acadèmica, quan s'adona que aquella tendència és ingovernable i que tots els seus esforços han resultat inútils, acaba cedint i admetent com a bona i «normativa» aquella solució gramatical o aquella forma de lèxic que tant havia combatut. Hi ha exemples que ho demostren ben clarament.

Així, és ben sabut que mots com *bústia* i *segell*, fa trenta o quaranta anys, eren unes formes lèxiques generalment considerades uns purismes inviablès (i fins i tot objecte d'irrisió freqüent), que pocs creien que es poguessin imposar sobre les formes vulgars *busson* i *sello*, considerats sense desmai uns castellanismes inadmissibles. I és un fet que avui aquelles formes cultes ja se senten habitualment en boca de tothom, no únicament de quatre puristes, d'uns quants que mantenen el propòsit de «parlar bé». Un exemple molt diferent, però que demostra el mateix, és de les formes *amoto* i *arràdio*. És un coneixement banal que la *a* inicial de formes com *arrel* i *aglà* no és etimològica, sinó que prové de l'aglutinació de la *a* de l'article del femení (definit o indefinit): fonèticament, la *rel* equival a l'*arrel*, i, en una elocució ràpida, *una rel* a *una arrel*. Però com que el fenomen ja és antic, les formes *arrel* i *aglà* figuren als nostres diccionaris (al costat de *rel* i *gla*, és clar), i cal suposar que cap lexicògraf modern no ha tingut la idea de rebutjar-les, a causa de la seva «impuresa» etimològica. Però modernament tingué lloc un fet semblant amb els noms femenins *moto* i *ràdio*: els conjunts *la moto* i *la ràdio*, entesos com *l'amoto* i *l'arràdio*, van originar *les amotos* i *les arràdios*, formes molt usuals ara fa cinquanta i seixanta anys, que la influència de la llengua culta va anar eliminant fins a la seva desaparició, sense donar temps a ningú a plantejar-se si

s'havia d'admetre *amoto* i *arràdio*, al costat de *moto* i *ràdio*, talment com s'havia admès *arrel* i *gla* al costat de *rel* i *gla*.

La nostra autoritat acadèmica es va resistir, durant molts anys, a admetre verbs com *avorrir-se* (com a equivalent del castellà *aburrirse*) i *entregar*. Però cap de les formes proposades per a prescindir d'aquests dos verbs no va demostrar prou aptitud per a desarrelar el seu ús. I així, primer *avorrir-se* i, al cap de molts anys, *entregar* han acabat obtenint la benedicció acadèmica, han entrat al diccionari i han demostrat, un cop més, que la suposada intransigència a ultrança de l'autoritat lingüística no corresponia a la realitat.

La substitució de formes verbals simples per formes perifràstics és un fet general en moltes llengües. En català, el cas més important és el del pretèrit perfet. Actualment, en lloc de *vinguérem* o *cantàrem* es diu habitualment *vam venir* o *vam cantar*. La introducció d'aquesta perífrasi de perfet ja és molt antiga, del segle xv i fins i tot del xiv, segons Badia i Margarit, i fou condemnada pels primers preceptistes que ha tingut la llengua catalana, Bernat Fenollar i Jeroni Pau, que consideraven que eren «mots grossers o pagesívols». La influència d'aquells dos remots i dignes col·legues, però, no era evidentment prou considerable per a frenar una tendència tan forta. Sembla que en d'altres àmbits s'havien manifestat tendències anàlogues que no van prosperar per l'oposició de la llengua culta. És, doncs, qüestió d'una correlació de forces. Avui, entre nosaltres, es manifesta d'una manera molt poderosa la tendència a l'ús de la perífrasi *estar* més gerundi, usada en lloc del present, que el mateix Fabra ja recollia en la seva última gramàtica. La consolidació d'aquesta perífrasi, que hi ha moments que sembla que hagi de comportar la desaparició total del present (*Estic festejant amb la Marta, Estan vivint a Girona, Està anant cada dia a recuperació*) no es veu, certament, com cap guany per a la llengua, i, en la mesura adequada, hom intenta de frenar-la. El resultat final és, evidentment, imprevisible.

El fet és que n'hi ha molts que qüestionen l'actitud de l'Acadèmia en aquest punt. Però, segons els uns, potser la majoria, va massa a poc a poc, s'hi mira molt abans no es decideix a donar caràcter de norma a allò que l'ús ja ha generalitzat. I segons els altres, en canvi, encara va massa de pressa. Cada cas concret, naturalment, pot ésser objecte d'un judici diferent, particular o específic, i tothom té el dret a opinar que en aquell cas l'autoritat acadèmica ha trigat massa i que en aquell altre ha anat massa de pressa. Aquí escau de recordar el que deia Carles Riba, president que fou de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, en el seu prefaci a la segona edició del Diccionari Fabra: «Tot allò que en una llengua és perifèric, especial, rar, merament saborós, repetició o pura excrescència no era tan urgent com això de con-

signar-ho en les seves columnes [del diccionari]». És a dir: pot ésser certament urgent de resoldre la forma de certs neologismes, que es veuen com a mots que han de ser perdurables, abans que no s'hagin generalitzat algunes formes que podem considerar inacceptables, però l'admissió de formes noves en el diccionari normatiu ha d'anar sempre regida per la cautela i la circumspecció.

Curiosament, en moltes ocasions en què és qüestió de l'oposició que sovint s'estableix entre l'ús i la norma, molts dels qui pretenen justificar la incorrecció habitual de la seva expressió lingüística argüint que ells parlen com parla tothom —és a dir, d'acord amb l'ús general— i el que volen, allò que creuen que importa, és que els entenguin, aquests mateixos arriben a manifestar-se més partidaris de la norma que no pas de l'ús. El fet que s'expressin habitualment d'acord amb les seves limitacions no els priva de defensar tal o tal norma lingüística, especialment quan es tracta d'una norma que ells *ja* saben, una norma de la qual tenien un coneixement previ i que, per tant, són ells que aporten a la conversa o a la polèmica. Una cosa és que parlin com vulguin, sense que s'hi hagi de ficar ningú, sense que ningú els hagi de fer cap esmena ni cap observació —com si es tractés d'un dret inalienable, o d'un privilegi. Però això no els ha de privar de defensar tal o tal forma de llenguatge admesa com a correcta, i que ells no fan servir habitualment —només en el cas especial en què volen demostrar que ells «també en saben».

I és així com arriben a l'extrem que si se'ls pregunta com en diuen, ells, de tal o tal cosa, en lloc de contestar dient com en diuen ho fan dient com se n'ha de dir. A vegades sembla com si en aquestes «converses filològiques» es produeixi una mena de canvi d'espases de Hamlet, en què cada un dels dos contrincants es bat amb les armes del contrari. És a dir, es dona el cas de qui, coneixedor d'unes normes lingüístiques que no vol aplicar, però, d'una manera cega i rígida sense conèixer fins a quin punt corresponen a l'ús real de la llengua, es troba, en preguntar-ho als usuaris o parlants que l'envolten, els informadors potencials desproveïts de preocupacions gramaticals, que li expliquen no com ho diuen o com ho dirien sinó com se n'ha de dir. Se senten poc o molt examinats, no volen fer un paper poc lluït, recorden, fent un esforç, alguns vagues coneixement gramaticals, i esdevenen, encara que només sigui circumstancialment i teòricament, els campions i els defensors de la norma. Filòlegs com Joan Coromines, el qual va visitar tots els pobles de les terres catalanes per obtenir, d'una manera metòdica i sistemàtica, informació veraç de la llengua de cada indret, reporten les dificultats que es presenten habitualment perquè aquesta informació no es vegi perjudicada o desvirtuada per l'actitud acomplexada de l'informant. Coromines, en diverses ocasions, es refereix a les formes obtingudes de lla-

vis de gent del poble en condicions de la màxima espontaneïtat, que exclouïen, diu, «tota pretensió d'elegància o de finor».

Quan es tracta d'establir la validesa i la propietat d'un ús lingüístic es manifesta, tot naturalment, la tendència a considerar i aduir raons lògiques. Però no sempre les raons estrictament lògiques poden determinar quin és el bon ús, no sempre és fàcil de determinar si ens podem deixar guiar per la lògica o si hem d'admetre l'arbitrarietat. El pare de la lingüística moderna, el ginebrí Ferdinand de Saussure, es va referir a l'arbitrarietat del signe lingüístic. Així, no hi ha cap mena de relació lògica, natural o física, entre la paraula *cavall*, la paraula que pronunciem [kə'βaʎ], i que escrivim, en el nostre alfabet i en la nostra ortografia, amb un grup de sis signes, dos d'ells repetits, i l'animal mamífer de quatre potes que solem designar amb aquest nom. I no solament en les formes de lèxic primitives, sinó fins i tot en els derivats i en els accidents gramaticals, en els grups de mots units d'acord amb uns procediments gramaticals, arriba un moment en què hem d'admetre que no ens podem basar, quan hem de resoldre els problemes que ens poden plantejar, en unes raons de caràcter lògic, sinó que ens hem d'atenir a un ús establert, que, si no coneixem prou bé, hem de procurar descobrir.

Així, tenint únicament en compte la forma i el significat, és totalment arbitrari que mots com *pa* i *cor* siguin noms masculins i *mà* i *por* noms femenins. Els diccionaris, certament, poden resoldre els nostres dubtes i les nostres vacil·lacions (i ens diuen, per exemple, que *dubte*, *deute*, *compte*, *anell*, *front*, *avantatge* i *titella* són del gènere masculí, i que *calor*, *suor*, *xocolata*, *resta*, *dent* i *llar* són del femení), però importa de saber-se adonar que fins i tot parlant d'animals, en què el gènere gramatical no sol ésser arbitrari com en el cas dels inanimats, no hi ha la mateixa relació entre *el gat* i *la gata* que entre *el mart* i *la marta*, car en aquest segon cas l'ús de la forma masculina o de la forma femenina no depèn mai del sexe de l'individu a què hom es refereix.

L'ús del nombre gramatical dels substantius és també, en molts casos, totalment arbitrari, sense cap raó lògica que el determini. Així, habitualment, diem *un sac de civada* i *un quilo de blat*, però *un sac de cigrons* i *un quilo de pèsols*. És a dir, en singular els cereals i en plural els llegums. No sempre, però. Si ho preguntem, n'hi haurà que ens explicaran que solen dir, per exemple, referint-se al plat servit a taula, *patata i mongeta tendra*, és a dir, amb el nom d'un llegum en singular. Vet aquí un cas, doncs, en què prescindirem de normes gramaticals i lògiques per a tenir-nos a un ús real —que cal, és clar, saber captar.

Així mateix, en el cas de certs grups de mots, per exemple en el cas d'un nom determinat per un altre nom amb una preposició que fa de mot d'enllaç, cal conèixer

bé la norma, explicada amb tota claredat a les gramàtiques i als diccionaris, segons la qual la preposició *de* és la que introdueix noms i infinitius que fan de complement d'un altre nom indicant una gran diversitat de tipus de relació: la propietat, l'origen, la matèria, les parts que formen un tot, el contingut, la destinació, el mitjà de funcionament, l'autor i, en general, diu el diccionari, «qualsevol tret que caracteritza la persona o cosa designada pel substantiu al qual es refereixen [els termes atributius]». És el coneixement d'aquesta norma que ens fa proclamar, amb seguretat, la bondat de sintagmes com *una cuina de gas* al costat de *una cuina de ferro*, *un molí de vent* al costat de *un molí d'oli*, *un got de vi* al costat de *un got de vidre* i *les pastilles de dormir* al costat de *les pastilles de xocolata*, i rebutjar, per tant, solucions inadmissibles com **una cuina a gas*, que volen justificar, aquells qui les usen, dient que *una cuina de gas* voldria dir una cuina feta de gas, talment com diem *una cuina de ferro*. Però amb tot això no n'hi ha prou. Cal tenir en compte, a més, que hi ha molts casos en què l'ús ha fixat altres preposicions per a formar certs termes atributius: *l'assalt al poder*, *una comèdia en un acte*, *café amb llet*, *un viatge per mar*, *el tren per a París*, *la croada contra els albigesos*, *una lluita entre germans*, *l'Evangeli segons sant Mateu*, *una lluita fins a la mort*, etc. És evident que la preposició usada en cada un d'aquests grups nominals hi ve determinada pel seu significat específic o bé per una idea verbal, més o menys subjacent o explícita. És per això que tant podem admetre, per exemple, *prohibida l'entrada dels menors*, en què trobem la preposició *de* introduint normalment un complement de nom, com *prohibida l'entrada als menors*, en què el grup *als menors* és, de fet, un complement datiu de *prohibida*.

Però el que més importa d'assenyalar és que si recorrem habitualment a la preposició *en* en expressions com *comèdia en un acte* o *doctor en farmàcia* és perquè és una preposició fixada per l'ús. Res no privaria de dir *una comèdia d'un acte* i *doctor de farmàcia*, i probablement es diu més d'un cop en certes construccions més aviat complexes. Ara: hi ha un ús que coneixem bé, que no contradiu cap norma establerta i, per tant, ens hi atenim. *Evangeli segons sant Mateu* (o *segons sant Marc*, etc.) és una designació tradicional que avui, no sabem per quines estranyes raons, molts tendeixen a rebutjar, substituïda per *Evangeli de Mateu*. Deixant de banda l'omissió de santedat, que ara no ens afecta, no hi ha cap raó gramatical que desautoritzi el canvi de preposició, però tampoc no n'hi ha cap que privi d'atenir-se a l'ús tradicional. A vegades hi ha també vacil·lacions en el cas dels grups nominals que designen menges o plats cuinats: *una truita de patates* o *una truita amb patates*? És veritat que la preposició *amb* accentua la idea d'acompanyament de dos ingredients, especialment del segon respecte al primer, però no és pas un fet absolut ni de bon tros. Ha d'ésser l'ús general, més que no pas l'aplicació d'una idea lògica, el que ha de determinar, en cada cas, l'ús d'una preposició o de l'altra.

En l'ús dels pronoms dits *adverbials*, és a dir, els pronoms *en* i *hi*, sens dubte a causa de la lamentable tendència a ometre'ls que coneix la llengua actual, alguns preceptistes intenten imposar-los en construccions en què l'ús general n'ha prescindit. Així, podem afirmar que una construcció com *Vaig comprar tres quilos d'avellanes torrades* es pot reduir a cinc proposicions equivalents, en cada una de les quals el pronom *en* representa una part diferent del complement: *Tu vas comprar un quilo d'avellanes torrades i jo en vaig comprar tres*, *Tu vas comprar una lliura d'avellanes torrades i jo en vaig comprar tres quilos*, *Tu vas comprar un quilo de panses i jo en vaig comprar tres d'avellanes torrades*, *Tu vas comprar un quilo d'avellanes sense torrar i jo en vaig comprar tres de torrades* i *Tu vas comprar una lliura d'avellanes sense torrar i jo en vaig comprar tres quilos de torrades*. Cap d'aquestes cinc construccions amb el pronom *en* no és artificiosa, cap d'elles no ha d'ésser considerada el mer resultat de l'aplicació mecànica d'una norma gramatical. Totes elles formen part de l'ús real de la llengua. Ara: les normes gramaticals també ens diuen que el mateix pronom «pot» representar el complement de nom d'un complement directe. Es tracta, doncs, d'una simple possibilitat. Per tant, abans de decidir-nos a admetre una construcció com *No ens en van dir el preu*, com a reducció de *No ens van dir el preu de les avellanes torrades*, caldria veure fins a quin punt té existència en l'ús real de la llengua. Anàlogament, dos verbs com *adonar-se* i *queixar-se* es construeixen amb un complement d'objecte introduït per la preposició *de* i, per tant, susceptible d'ésser representat pel pronom *en*. Però l'ús ens ensenya que el primer d'aquests verbs no pot prescindir del complement: cal dir *Es van adonar de l'error* o *Se'n van adonar*, però no **Es van adonar*. I que, en canvi, el verb *queixar-se* admet prescindir del complement. És a dir, es pot usar amb valor absolut: *Se'n queixa molt, pobre!* però *Li agrada molt queixar-se*.

Els exemples determinats per l'ús del pronom *hi* són innumbrables. Amb un verb com ara *anar*, significat 'moure's passant d'un punt a l'altre dirigint-se a un indret determinat, que no és ni *ací* ni *aquí*', sabem que no hem de prescindir mai del pronom *hi* (com a representant d'una designació de lloc esmentada abans i que no es vol repetir). I així, molt segurs, condemnem *No he pogut anar a l'Institut: *aniré demà*. No cal pensar-s'hi gaire. Però amb altres verbs de moviment com *venir*, *arribar*, *tornar*, *entrar*, *sortir* o *passar* només l'ús ens pot il·lustrar sobre els casos en què han d'*anar*, o poden *anar*, acompanyats del pronom *hi*. Així, en bon català, un que és dins diria a un que és fora: *No entris perquè no s'hi cap*. Per què, en aquesta frase, *cabre* va amb *hi* i *entrar* sense? Potser es podria intentar analitzar, però, en principi, no he fet sinó obeir a un ús que conec bé. El mateix que, parlant d'un camí, em fa dir *No es passa*, volent dir que és un camí en què les bardisses o les esclavissades obstrueixen el pas i *No s'hi passa*, volent dir que la gent ara té el costum de passar per la carretera o per un altre camí. Així ma-

teix, verbs com *atenir-se*, *negar-se* (en el sentit de 'rebutjar'), *exposar-se* i *convidar* admeten un complement d'objecte introduït per la preposició *a* i, per tant, reduïble al pronom *hi*. Però és l'ús que m'ensenya que en el cas dels primers no se'n pot prescindir, a diferència dels altres, que admeten construccions amb valor absolut. Així, **Ens hem d'atenir* i **Em negaré rotundament* són frases inadmissibles. Però *No us heu d'exposar tant* i *No hi vaig anar perquè no em van convidar* són frases, d'acord amb un ús ben establert, d'una bondat irreprotxable (deixant de banda que la segona és, precisament, un exemple del DGLC i del DIEC).

Hi ha qui suposa, i es complau a declarar, d'una manera totalment gratuïta, que els correctors coneixen únicament les normes gramaticals contingudes en els manuals, i que tenen un tracte familiar amb els repertoris lèxics normatius, als quals se supediten cegament, però que ignoren l'ús real de la llengua. Les generalitzacions són errònies per definició. A tot arreu hi ha de tot. Però sembla més enraonat i més plausible d'afirmar que els correctors també coneixen en quina mesura les normes gramaticals a les quals sotmeten el text que han de revisar, i la tria de les formes lèxiques que hi duen a terme, corresponen a l'ús real de la llengua, tant a l'ús genuí i castís com a l'ús tributari de la pressió i la interferència d'una altra llengua, o bé sotmesa a les deformacions i deturpacions que obeeixen a altres factors, com la moda, el mimetisme, el relaxament, la tendència al llenguatge interjeccional, etc. És, en tot cas, innegable que han de conèixer aquesta relació. És aquest coneixement necessari que ha de contribuir d'una manera decisiva a la flexibilitat que és de desitjar en un bon corrector, flexibilitat que no ha de comportar una disminució de la seva principal qualitat, que és, sens dubte, el rigor.

[Curs de formació avançada per a correctors de textos, 10 octubre 2000]

